

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА НЕЕЛЕМЕНТАРНІСТЬ РЕЧЕНЬ З ОДНОВАЛЕНТНИМИ ДІЄСЛІВНИМИ ПРЕДИКАТАМИ

У статті розглянуто семантико-синтаксичні параметри неелементарних речень з одновалентними дієслівними предикатами в українській мові. Такі предикати прогнозують тільки позицію суб'єкта і породжують реченнєві конструкції двокомпонентної будови. Вторинні предикатні синтаксеми атрибутивного, адвербіального, модального типів ускладнюють ці семантико-синтаксичні структури, трансформуючи їх у неелементарні речення.

Ключові слова: речення, предикат, валентність, синтаксема.

В статье рассматриваются семантико-синтаксические параметры неэлементарных предложений с одновалентными глагольными предикатами в украинском языке. Такие предикаты прогнозируют только позицию субъекта и порождают конструкции предложений двухкомпонентного строения. Вторичные предикатные синтаксемы атрибутивного, адвербиального, модального типов осложняют эти семантико-синтаксические структуры, трансформируя их в неэлементарные предложения.

Ключевые слова: предложение, предикат, валентность, синтаксема.

Semantic-syntactical parameters of non-elementary sentences with one-valency verbal predicates in the Ukrainian language are considered in the article. These predicates generate two-component elementary sentence constructions with subjects. Attributive, adverbial and modal syntaxemes complicate these semantic-syntactical structures and transform them in the non-elementary sentences.

Keywords: sentence, predicate, valency, syntaxeme.

У сучасній лінгвістиці граматисти зосереджують увагу на дослідженні речення як багатомірної ієрархічно організованої синтаксичної одиниці, структурні компоненти якої перебувають у взаємозв'язку і взаємодії. Інтерес дослідників привертають проблеми осмислення категорійної сутності речення, особливостей його структурування, а також відношення речення і його окремих складників до позамовної дійсності.

Найпоказовішим у ракурсі адекватного пізнання й аналізу реченнєвотвірного механізму стало поширення в синтаксичній літературі терміна «елементарне речення» й активізація граматичних теорій, пов'язаних із цим поняттям [1; 2; 6; 7; 11]. У науці відомі різні підходи до виділення «елементарної» структури речення. Поширеною є теорія, в основі якої лежить семантико-синтаксична валентність предикатів і яка складає фундамент власне-семантичної інтерпретації простого речення. Переконливі свідчення того, що не головні члени речення

визначають його конструктивний склад, а саме семантика предиката, знаходимо в синтаксичних працях останніх десятиліть [1; 2; 3; 5; 8; 10; 11]. Теорію валентності та реченнєвотвірний потенціал предиката, що впливає на моделювання реченнєвих одиниць, досліджували Л. Теньєр, М.Д. Степанова, Г. Гельбіг, Т.Б. Алісова, О.І. Москальська, І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, А.П. Загнітко, Н.Л. Іваницька, М.В. Мірченко й ін.

Концепцію структурування елементарного речення, зумовленого валентністю предиката, в українському мовознавстві обґрунтував І.Р. Вихованець. Учений висловлює міркування про те, що «поняття синтаксичної елементарності в застосуванні до простого речення є неодновимірним» [1, с. 105]. Такими «вимірами», на його думку, є формально-синтаксичний та семантико-синтаксичний. Запропонований автором двоаспектний підхід до вивчення структури та моделей речення дозволив адекватно інтерпретувати його ядрну одиницю, що являє собою

елементарне речення, як структуру, яка є неоднаковою у формально-синтаксичному й семантико-синтаксичному планах.

Семантично елементарними простими реченнями І.Р. Вихованець кваліфікує «речення, які складаються тільки з одного предиката й зумовлених його семантико-синтаксичною валентністю іменникових синтаксем» [1, с. 125]. Отже, предикатне слово визначає кількісний склад валентно залежних від нього непередикатних компонентів семантико-синтаксичної структури елементарного речення та їх семантичні функції. У сучасній українській мові семантично елементарне просте речення включає до свого складу шестивалентні (*Хлопець привіз вантаж батькові машиною з міста в село*), п'ятивалентні (*Іванко несе із саду квіти матері в кімнату*), чотиривалентні (*Ми їхали з Вінниці до Одеси поїздом*), тривалентні (*Учитель пояснює дітям правило; Дідусь вистругав ножем фігурку*), двовалентні (*Син схожий на батька; Вони опинились біля озера*); одновалентні предикати (*Ліпа цвіте; Дівчина сумна*). Такі елементарні речення становлять синтаксичні моделі, утворені предикатами й обов'язковими валентно зумовленими компонентами (субстанціальними синтаксемами: суб'єктивними, об'єктивними, адресатними, інструментальними, локативними), і можуть функціонувати як самостійні реченнєві одиниці.

Нерідко у структурі простого речення функціонують валентно непов'язані компоненти, «що поширюють основні компоненти речення його ускладненням» [11, с. 144], трансформуючи його в неелементарне речення. Такими поширювачами є атрибутивні, адвербіальні й модальні синтаксеми, що займають прислівні або детермінантні позиції: *У печі догоряла дубова кора* (Є. Гуцало); *Блищали тьмяно очі* (М. Рильський); *Прокинувся Івась від несподіваного крику* (В. Малик); *Можє, ми змерзли?* (М. Коцюбинський).

«Для виокремлення елементарних речень (моделей, схем) як структурно завершених синтаксичних конструкцій із властивою їм найголовнішою ознакою речення – виконувати комунікативну функцію» Н.Л. Іваницька пропонує використовувати методику елімінування [6, с. 47]. Елімінуючи неголовні факультативні компоненти прислівної та непислівної залежності, можна одержати елементарну реченнєву модель: *Сухенькі кулачки його дрібно тремтіли* (Г. Тютюнник) → *Кулачки тремтіли; Потім небо над лебедьським пригірком легко зарожевілося* (У. Самчук) → *Небо зарожевілося*. Елімінування неголовних компонентів призвело до утворення конструкцій, що, як бачимо, мають структурно-семантичну завершеність і у відповідних контекстних умовах можуть функціонувати як речення. Отже, у такий спосіб шляхом застосування прийому елімінування одержуємо елементарне речення.

Мета статті – з'ясувати семантико-синтаксичні параметри неелементарних речень з одновалентними дієслівними предикатами в українській мові.

Мінімальними семантико-синтаксичними одиницями є синтаксеми, що виділяються на основі семантико-синтаксичних відношень і характеризуються зовнішнім спрямуванням на відображення стосунків між предметами і явищами об'єктивної позамовної дійсності. У семантично елементарних простих реченнях функціонують синтаксеми двох типів – предикатні та субстанціальні. Центральними компонентами семантико-синтаксичної структури елементарних конструкцій є предикатні синтаксеми, які підпорядковують (валентно зумовлюють) субстанціальні й визначають їх кількість і властивості.

Одновалентні дієслівні предикати прогнозують одну позицію, яку займає суб'єктна синтаксема, і структурують елементарні речення двокомпонентної будови: *Василь зняковів* (В. Малик); *Дівчата зауждали* (О. Гончар); *Цвітуть яблуні* (М. Коцюбинський); *Пахли квіти* (Г. Тютюнник); *Поїзд зуде* (Б. Лепкий). Суб'єктно-предикатна конструкція таких семантично елементарних речень корелює із підметово-присудковою моделлю формально-граматичної структури двоскладних речень, що володіють граматичною та змістовою завершеністю.

У структурі неелементарного (ускладненого) речення виокремлюються «вторинні предикатні синтаксеми», що утворилися внаслідок синтаксичної деривації та «ґрунтуються на тотожних або суміжних відношеннях між частинами складного речення» [1, с. 246]. Проблеми дериваційного синтаксису порушували у своїх працях І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, Н.В. Гуйванюк, М.В. Мірченко, Т.П. Ломтев, О.І. Москальська та ін. [1; 3; 4; 9; 11; 12].

Семантично неелементарне просте речення формують два або більше вихідних елементарних простих речень, одне з яких зберігає свою семантико-синтаксичну будову, тобто стає основним, а інші зазнають різних синтаксичних трансформацій, що призводить до згортання реченнєвих конструкцій. Такі явища називають «синтаксичною конденсацією» похідних одиниць щодо вихідних [1, с. 173]. У результаті подібних дериваційних процесів утворюються вторинні предикатні синтаксеми простих семантично ускладнених речень: *Половіє жито ніжно-русе* (М. Сингаївський) ← *Жито половіє + Жито ніжно-русе; Від утоми жінка вже заснула* (О. Гончар) ← *Жінка втомилася + Жінка заснула*.

Семантико-синтаксичну структуру елементарних речень двоскладної будови з одновалентними дієслівними предикатами можуть ускладнювати вторинні предикатні синтаксеми атрибутивного, адвербіального й модального типу: *І заспокоєна Ольга помалу задрімала* (Б. Антоненко-Давидович); *Від хвилювання, а*

чи від сміливості зарожевіли круглі цоки (І. Ле); *Радісно цокає десь білка* (В. Канівець); *Незчисленими бубонцями дзорчали нічні цвіркуни* (З. Тулуб); *Вдома, здається, всі спали* (А. Дімаров). Такі компоненти структурно розширюють та інформативно доповнюють основне елементарне речення, утворене одновалентним дієслівним предикатом і валентно зумовленим суб'єктом.

Атрибутивні синтаксеми постають унаслідок згоргання одного з вихідних елементарних простих речень і переміщення предиката з типової для нього і центральної позиції присудка в периферійну прислівну позицію. Наприклад, у двоскладному неелементарному реченні *Блискотять сніжні простори* (О. Довженко) одновалентний дієслівний предикат фізичного стану *блискотять* прогнозує одну валентну позицію, яку заповнює іменник *простори* (*Простори блискотять*); атрибутивна синтаксема *сніжні* у приіменниковій позиції виражає відносну ознаку й походить від предиката якості елементарного речення *Простори сніжні*. М.В. Мірченко резюмує: «Така атрибутивність має вторинний, відпредикатний характер і в даному випадку семантично модифікує елементарне речення значенням додаткового атрибута-предиката» [11, с. 146].

Вторинна предикатна синтаксема атрибутивної семантики *тихо* в реченні *Тихо шелестить липа* (В. Дрозд) займає придієслівну позицію й позначає якісну характеристику звукового вияву дії одновалентного дієслівного предиката. Атрибутивні синтаксеми ґрунтуються на атрибутивних відношеннях, які становлять специфічний, перехідний тип відношень від семантико-синтаксичних до формально-синтаксичних.

У неелементарних реченнях з одновалентними дієслівними предикатами атрибутивні компоненти виражають ознаку предмета і звичайно залежать від іменника в суб'єктній позиції: *Накрапав дрібний дощик* (З. Тулуб); *Бувають густі бур'яни* (Панас Мирний); *Синіє темний вечір* (А. Малишко); *І враз напружене обличчя пом'якшало* (Н. Забіла); *Вражений Івась аж занімів* (В. Малик) або реалізують ознаку дії, процесу чи стану, які репрезентують одновалентні дієслівні предикати, й відтворюють приіменникову модель у віддієслівній залежності: *Старий болісно зітхнув* (О. Іваненко); *Коні сердито іржуть* (М. Коцюбинський); *Радісно палило сонце* (Остап Вишня); *Уже привітно блима каганець* (Л. Костенко); *І так міцно спала мама* (А. Дімаров).

Семантичними корелятами атрибутивних синтаксем виступають предикати якості (*Небо було синє* → *Тьмарилось синє небо* (С. Васильченко); *Рани криваві* → *Болять криваві рани* (О. Олесь)), предикати дії чи процесу вихідного елементарного речення (*Він надкусив вареник* → *Надкушений вареник задубів у його руці*

(Б. Харчук), *Бадилина пожовкла* → *Шелестить пожовкла бадилина* (Б. Лепкий) або припредикатні компоненти приналежності (*Хата належить Хомисі* → *Аж повеселішала Хомишина хата!* (І. Нечуй-Левицький).

На відміну від приіменникових, атрибутивним синтаксемам придієслівної залежності властиве імпліцитно виражене значення атрибутивності. С.Д. Кацнельсон підкреслює, що такі атрибути актуалізують значення предикатів, вказуючи на властиву їм ознаку [8, с. 209]: *Нехай бринить легенько, лагідно арфа* (Леся Українка); *Марфа гірко затужила* (О. Довженко); *Рязанцев тихо посапував* (Ю. Щербак); *Татари почали несамовито кричати* (А. Чайковський). Наприклад, у неелементарному реченні *Буйно зростає сад* (А. Малишко) прислівник *буйно* реалізує атрибутивне значення вияву процесуальної ознаки одновалентного дієслівного предиката *зростає*.

Атрибутивні синтаксеми корелюють із прислівними другорядними членами, не зумовленими валентністю предиката, у формально-граматичній структурі двоскладних неелементарних речень з одновалентними дієслівними предикатами і виражають різнопланові якісні, відносні, присвійні ознаки чи властивості (у приіменниковій позиції) або репрезентують означальні характеристики одновалентних дієслівних предикатів.

Адвербіальні синтаксеми. Семантико-синтаксичну структуру речень, породжених одновалентними дієслівними предикатами, ускладнюють адвербіальні синтаксеми – вторинні предикатні синтаксеми з обставинною семантикою. Вказуючи на певні обставини, умови протікання дії, процесу чи стану, вони створюють фон для основного змісту речення і часто можуть бути виділені в окремі (самостійні чи підрядні) речення [8, с. 43; 10, с. 85]. У дериваційному плані адвербіальні синтаксеми тісно пов'язані зі структурою складного речення і переважно зберігають тип семантико-синтаксичного відношення між елементарними простими реченнями [1, с. 265; 3, с. 11, 115]. Вони виражають просторове: *Десь угорі кричали гуси* (М. Хвильовий); часове: *В цей час задзвонив телефон* (І. Багрянний); причинове: *Це він [Устимко] з переляку онімів* (В. Канівець); порівняльне: *Над лісом жевріє Марс, як жарина* (С. Васильченко) й інші обставинні значення.

Неелементарні речення з адвербіальними синтаксемами умовно поділяються на дві частини: основну (репрезентовану одним із вихідних елементарних простих речень) і згорнуту частину (адвербіальна синтаксема в позиції детермінантного члена речення). Основу досліджуваних реченневих конструкцій становить елементарне речення, породжене одновалентним дієслівним предикатом. Наприклад, у неелементарному реченні двоскладної будови *В печі зашкварчав горщик* (І. Нечуй-Левицький)

основним є елементарне речення *Горицки зашкварчав*, яке формує одновалентний дієслівний предикат звучання *зашкварчав* разом із валентно прогнозованою позицією суб'єкта *горицки*; адвербіальна синтаксема *в печі* утворюється в результаті згортання речення *Горицки був у печі* й переміщення локативної синтаксеми з правобічної валентної позиції локативного предиката *був у* позицію просторового детермінанта, що позначає локалізацію звукового вияву суб'єкта.

Типовими засобами вираження вторинних предикатних синтаксем адвербіального типу є прийменниково-відмінкові форми з обставинним значенням, які утворилися внаслідок згортання елементарного речення і «виступають як синтаксичні деривати структурно-смилових основ висловлювання, що здатні імплікувати їх смисловий зміст і модально-часовий план» [10, с. 85]: *На небі тихо гасли зорі* (Г. Тютюнник); *Так ми замерземо до ранку* (В. Канівець). Абвербіальні синтаксеми можуть також репрезентувати прислівники й дієприслівники (або дієприслівникові звороти): *Чорніють здалеку лози* (М. Коцюбинський); *Небо світлішало, блакитніючи* (Б. Харчук); *Толик, відчувачи свою провину, тільки схлипував* (Є. Гуцало).

У неелементарних реченнях двоскладної будови з одновалентними дієслівними предикатами виділяємо такі різновиди адвербіальних синтаксем: просторові, часові, причинові, цільові, умовні, допустові й порівняльні синтаксеми.

Просторові синтаксеми вказують на локалізацію дії, процесу чи стану в просторі. Вони є наслідком згортання вихідного елементарного речення та редукцією локативного предиката, що спричиняє переміщення валентно пов'язаного з ним непередикатного компонента з функцією локатива в детермінантну позицію щодо предикативного ядра основного семантично елементарного речення з одновалентним дієслівним предикатом: *На столі свічка шелевіє* (С. Васильченко) ← *Свічка стоїть на столі* + *Свічка шелевіє*. Специфічною є семантика просторових синтаксем у двоскладних неелементарних реченнях з одновалентними дієслівними предикатами. Такі синтаксеми конкретизують місце дії, процесу чи стану відносно певних об'єктів: *На вітах похилених іній сріблиться* (П. Воронько); *В серці земної кулі і досі ржавіють кулі* (М. Сингаївський); *У машині почали вибухати снаряди* (П. Загребельний) або локалізацію на відповідній площині: *В лузі десь далеко кувала зозуля* (І. Нечуй-Левицький); *Заметелився сніг угорі...* (В. Сосюра); *На моріжечках спіють дикі груші* (Л. Костенко). Просторовим синтаксемам у досліджуваних реченневих конструкціях не властиві значення напрямку (вихідного, кінцевого пункту) чи шляху дії, що характерно для речень із предикатами руху, у яких просторові синтаксеми

займають правобічні валентні позиції: *Шляхом з лісу їхав загін вершників* (І. Ле).

Часові синтаксеми характеризують дію, процес чи стан за відношенням до певного часу, вказуючи на одночасність або різночасність подій, явищ і на їх кількісно-часові вияви. У неелементарних реченнях з одновалентними дієслівними предикатами такі компоненти обмежують реалізацію предикативної ознаки певним часом – визначають конкретний момент часу: *В певну хвилину всі нашорошилися* (І. Багряний); *А сад було як зацвіте весною!* (О. Довженко); *До півночі розважалася молодь* (З. Тулуб); *Старий спав до вечора* (А. Чайковський); приблизне або точне тривання в часі: *Незабаром Харитина мати одужала* (М. Коцюбинський); *Та недовго спочивали українські вояки* (О. Олесь); *Три дні лихоманила завірюха* (М. Трублаїні); *За цей короткий час мама зовсім посивіла* (І. Вільде).

Синтаксеми часової семантики не вносять суттєвих змін у структуру речень, а лише уточнюють предикатну ситуацію щодо часових параметрів. Наприклад, у реченні *Останні роки мама часто хворіє* (О. Іваненко) часова синтаксема *останні роки* визначає певний проміжок часу, протягом якого триває фізіологічний стан, репрезентований одновалентним дієслівним предикатом *хворіє*. Прислівник *весною* виконує функцію часової синтаксеми в реченні *А сад було як зацвіте весною!* (О. Довженко) і конкретизує часовий вияв фізіологічного процесу одновалентного дієслівного предиката *зацвіте*.

Причинові синтаксеми виражають причини дії, процесу чи стану, виражених одновалентними дієслівними предикатами: *Від страху серце дуже калатало* (Л. Костенко); *Дмитро Іванович здригнувся од Одинцевих слів* (Ю. Мушкетик); *Карналь страждав від спраги* (П. Загребельний); *Наливайко теж почервонів, відчувши натяк* (І. Ле). Вони реалізують семантико-синтаксичні відношення, що виникають у результаті синтаксичної конденсації одного з вихідних елементарних речень складної конструкції зі значенням причини дії чи явища або їх наслідок. Наприклад, у двоскладному реченні *Я онімів з переляку* (А. Чайковський) синтаксема з *переляку* називає причину стану суб'єкта: *Я онімів, тому що я дуже перелякався* – відчуття несподіваної радості викликало інше відчуття, яке позначає предикат *онімів* – «втривав здатність говорити й вільно рухатися, раптово завмер». Здебільшого синтаксеми із семантикою причини функціонують у неелементарних реченнях з одновалентними дієслівними предикатами фізіологічного і психоемоційного стану й позначають обставини, явища, які стали його причиною.

Цільові синтаксеми вказують на призначення (мету) дії, позначають явища, процеси, заради яких відбуваються такі дії: *В небі гув дзвін на сполох, скликаючи лубенців* (В. Малик);

Жолківський вимушено засміявся ради чемності (І. Ле) і є синтаксичними дериватами підрядних частин мети складних речень: *Рано-вранці задзвонив дзвін для збору духовенства* (В. Шевчук) ← *Рано-вранці задзвонив дзвін, щоб духовенство збиралося*. У двоскладних незлементарних реченнях з одновалентними дієслівними предикатами цільові синтаксеми малопоширені, оскільки семантика таких предикатів зорієнтована лише на суб'єкт і не спрямована на об'єкти, процеси, явища, для реалізації яких відбувається дія, процес чи стан. До того ж цільовим синтаксемам характерні активність, цілеспрямованість дій суб'єкта, що суперечить семантичним особливостям одновалентних дієслівних предикатів процесу і стану. Комунікативно невірогідними були б реченнєві конструкції типу: *Мати хворіє (спить, плаче)* (з якою метою?)*; *Рука щемить (ниє, болить)* (для чого?)*; *Сніг танув* (заради чого?)* й ін.

Умовні синтаксеми виражають реальну чи ірреальну умову, за якої відбуваються або могли б відбутися дія, явище: *За поміччю Соломіїною Остап зівся* (М. Коцюбинський); *Очі Готліба заіскрилися при тих словах дівчини* (І. Франко); *Трави в'януть під м'ясною спекою* (В. Симоненко). За нашими спостереженнями, умовні синтаксеми малопродуктивні у неелементарних реченнях з одновалентними дієслівними предикатами і пов'язані з низькою вірогідністю впливу умов на дію, процес чи стан, які репрезентують такі предикати.

Допустові синтаксеми позначають умови, всупереч яким відбувається дія, триває процес, стан: *Василь, хоч і молодий, парубкував* (У. Самчук); *Рука в неї, незважаючи на «Нектар», пошерхла* (О. Черногуз). Як і умовні, допустові синтаксеми рідко ускладнюють елементарні речення з одновалентними дієслівними предикатами, що пов'язано зі специфікою предикативної ознаки.

Порівняльні синтаксеми є дериватами підрядних частин складних речень, що мають значення способу дії (порівняння): *Літо тане, як віск* (Є. Маланюк) ← *Літо тане так, як тане віск*; *Водоспадом клекоче гірська річка* (О. Довженко) ← *Гірська річка клекоче так, як клекоче водоспад*. Такі компоненти виразають значення предиката за подібністю до ознак певних явищ і предметів. Наприклад, у двоскладному неелементарному реченні *Ой жаринами в саду зажевірили вишні* (М. Нагнибіда) одновалентний дієслівний предикат *зажевірили* реалізує переносне значення «червоніти, виділятися червоним кольором», яке підсилює синтаксема *жаринами* за схожістю зовнішніх ознак. Граматичними варіантами порівняльних синтаксем є звороти зі сполучниками *як, мов,*

ніби та безприйменникові форми орудного відмінка іменників: *І старий коверзує, як мала дитина-вереда* (Б. Антоненко-Давидович); *Я тремтів, як осиковий лист* (В. Шевчук); *Доц сичить, немов змія* (М. Рильський); *Ліловим чадом туманіє без* (Л. Костенко); *А біля неї пухнастими кульбабками цвіли курчатка* (Є. Гуцало).

Адвербіальні синтаксеми в неелементарних реченнях займають детермінантну позицію: прямого відношення до основного елементарного речення вони не мають і від валентності предиката не залежать. Такі семантико-синтаксичні компоненти ускладнюють основний зміст висловлювання, вказуючи на додаткову інформацію, яка конкретизує обставини дій, процесів, станів, репрезентованих одновалентними дієслівними предикатами в елементарних реченнях. Продуктивними адвербіальними синтаксемами у структурі речень з одновалентними дієслівними предикатами є синтаксеми з просторовим, часовим і причинним значенням, рідше – з порівняльним значенням. Серед поодиноких випадків фіксуємо реченнєві конструкції з цільовими, умовними й допустовими синтаксемами.

Модальні синтаксеми, як і адвербіальні, залежать не від окремого слова, а від предикативного центру неелементарного речення з одновалентним дієслівним предикатом. Вони вказують на суб'єктивну модальність і визначають ставлення мовця до висловленої ним думки: *Справді, щось стука* (М. Коцюбинський); *От, власне, рипнули двері* (Б. Лепкий); *Здається, хтось стука?* (В. Канівець); *Видно, й вона розсердилась* (Є. Гуцало). Наприклад, модальна синтаксема *може* вносить у речення *Може, вони сплять?* (А. Чайковський) відтінок припущення, ймовірності. У реченні *На щастя, я помилився* (О. Дмитренко) модальна синтаксема *на щастя* виражає емоційну оцінку мовцем повідомлення елементарного речення. Такі компоненти утворюються внаслідок згортання інших реченневих структур, у яких наявні позиції суб'єкта і предиката, який відображає ставлення мовця до повідомлюваного: *На щастя, я помилився* ← *Я щасливий, що я помилився*. У процесі деривації суб'єкт редукується, а предикат змінюється таким лексичним еквівалентом, який виразніше передає модальність [3, с. 43].

Отже, вторинні предикатні синтаксеми ускладнюють семантико-синтаксичну структуру речень з одновалентними дієслівними предикатами, трансформуючи їх у неелементарні конструкції, не порушують суб'єктно-предикатної моделі основного (елементарного) речення, а лише інформативно доповнюють окремі компоненти або речення загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – 220 с.
3. Городенська К.Г. Деривація синтаксичних одиниць. – К.: Наук. думка, 1991. – 192 с.
4. Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. – Чернівці: Рута, 1999. – 336 с.
5. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
6. Іваницька Н.Л. Експериментальний прийом елімінування в практиці лексико-граматичного аналізу // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Філологія. Вип. 5. – Вінниця: Вид-во ВДПУ, 2003. – С. 46-51.
7. Каленич В.М. Одновалентні дієслівні предикати у двоскладних реченнях української мови // Українська мова. – 2005. – № 3. – С. 46-53.
8. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. – Л.: Наука, 1972. – 216 с.
9. Ломтев Т.П. Структура предложения в современном русском языке. – М.: Изд-во МГУ, 1979. – 198 с.
10. Малащенко В.П. Роль детерминантов в формировании семантической структуры предложения // Семантическая структура предложения: Сб. ст. – Ростов н/Д: Изд-во Ростов. ун-та, 1978. – С. 70-86.
11. Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій. – Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 340 с.
12. Москальская О.И. Проблемы системного описания синтаксиса (на материале немецкого языка). – М.: Высш. шк., 1974. – 156 с.

Рецензенти: д.філол.н., професор О.А. Дубова,
д.філол.н., професор О.В. Тищенко

© Каленич В.М., 2009

Стаття надійшла до редколегії 12.03.09